

Φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια κινηματογράφου. Η νέα μορφή τέχνης, ως γνωστόν, άσκησε και ασκεί μια σημαντική και αντιφατική λειτουργία, τόσο σε ότι αφορά την αισθητική καλλιέργεια του κοινού, όσο και την κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Η διπλή αυτή, αισθητική και γνωστική λειτουργία, είναι δεδομένη. Αλλά εξίσου υπαρκτή είναι και η αντιφατική λειτουργία του κινηματογράφου. Ο προοδευτικός κινηματογράφος αποτελεί μέσον κατανόησης της πραγματικότητας, άρα μέσον διαφωτισμού των μαζών για απόκτηση διαυγούς συνείδησης. Ο προοδευτικός κινηματογράφος άσκησε αυτή τη λειτουργία τόσο στις πρώην «σοσιαλιστικές» χώρες, όσο και στις κεφαλαιοκρατικές - αναπτυγμένες και υποανάπτυκτες.

Στις «σοσιαλιστικές» χώρες, και ειδικά στη Σοβιετική Ένωση, άνθισε, αμέσως μετά την επανάσταση, ένας κινηματογράφος επαναστατικός, καινοτόμος. Ο νεαρός σοβιετικός κινηματογράφος θέλησε να είναι όργανο για τη δημιουργία επαναστατικής συνείδησης. Δύναμη για το μετασχηματισμό της συνείδησης των μαζών και της κοινωνικής πραγματικότητας συνολικά. Αλλά ο δογματισμός που κυριάρχησε στα επόμενα χρόνια, ο οποίος ήθελε την τέχνη θεραπενίδα των επιλογών της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας, δεν άφησε ανεπηρέαστο και το σοβιετικό κινηματογράφο.

Ο κινηματογράφος υποχρεώθηκε τώρα να δοξάζει μια πραγματικότητα που απομακρυνόταν όλο και περισσότερο από τη σοσιαλιστική προοπτική, είτε να ασχολείται με κλασικά ή άλλα κοινωνικά ανώδυνα θέματα. Φυσικά η κυριαρχία της γραφειοκρατίας και του κονφορμισμού δεν έσβυσε κάθε κριτική φωνή, τόσο στη Σοβιετική Ένωση, όσο και στις μετέπειτα Λαϊκές Δημοκρατίες. Τώρα όμως κυριαρχούσαν ταινίες που δόξαζαν τα πράγματι ηρωικά κατορθώματα του Κόκκινου Στρατού, τα επιτεύγματα της «σοσιαλιστικής» οικοδόμησης, είτε γυριζόνταν έξοχες ταινίες με βάση έργα των κλασικών, Ρώσων και Ευρωπαίων. Τέλος, ο ιδεολογικός κονφορμισμός δεν άφησε ανεπηρέαστη και την μορφή του κινηματογράφου, που έχασε σε μεγάλο βαθμό την επαναστατική, καινοτόμα ορμή του.

Τα κείμενα που δημοσιεύουμε στο σημερινό αφιέρωμα αφορούν την πρώτη περίοδο του Σοβιετικού κινηματογράφου και αναφέρονται σε μεγάλες μορφές όπως ο Αϊζενστάιν, ο Βέρτοφ και ο Ντοβζένκο. Το κείμενο της Ρουμπάνοβα εξετάζει τις σχέσεις ιστορίας και κινηματογράφου, ενώ το κείμενο του Διζικιρίκη ασχολείται ειδικότερα με το φορμαλισμό ως αισθητικό

ρεύμα. Ο Αβδελιώδης αναφέρεται στον Αϊζενστάιν, ενώ ο Γ. Οικονόμου μιλάει για τον κινηματογράφο -μάτι του Βέρτοφ.

Η αναφορά στην επαναστατική περίοδο του σοβιετικού κινηματογράφου δεν έχει απλώς ιστορικό ενδιαφέρον. Τα προβλήματα που προσέγγισε τότε, η οπτική του, οι τεχνικές και οι φόρμες που δημιούργησε, μας ενδιαφέρουν και σήμερα ως στοιχεία επαναστατικής τέχνης, ως μορφές και θέματα που εξοστρακίστηκαν στη συνέχεια από τη συντηρητική γραφειοκρατία, αλλά και ως μορφές τις οποίες ενδιαφέρει να αντιπαραθέσουμε στις κυρίαρχες σήμερα έκπτωτες μορφές του εμπορικού κινηματογράφου.

Πράγματι, σήμερα ο κινηματογράφος αποτελεί μια τεράστια βιομηχανία, παγκοσμιοποιημένη, με δίκτυα παραγωγής και διανομής τα οποία λειτουργούν με βάση το νόμο του κέρδους. Η μετατροπή της νέας, επαναστατικής τέχνης σε βιομηχανία θεάματος, καθόρισε τόσο τη θεματική, όσο και τις μορφές του σύγχρονου κινηματογράφου. Η βία, το σεξ, η επιφανειακή θεώρηση των κοινωνικών φαινομένων, ο ρηχός ρεαλισμός και ο εξίσου ρηχός συναισθηματισμός, αποτελούν κυρίαρχα χαρακτηριστικά του κινηματογράφου στις αναπτυσσόμενες κεφαλαιοκρατικές χώρες. Ο κοινωνικός κονφορμισμός εξάλλου είχε ως συνέπεια και τη στασιμότητα ως προς τις μορφές. Δεν είναι λοιπόν τυχαίες οι δυσκολίες που συναντούν σήμερα όχι μόνον οι προοδευτικοί σκηνοθέτες, αλλά και όσοι επιχειρούν να υπερβούν τον κυρίαρχο κονφορμισμό. Το άρθρο της Στέλλας Θεοδωράκη σκιαγραφεί τη νέα αυτή πραγματικότητα, και διαγράφει τά όρια της ελευθερίας του σκηνοθέτη. Τέλος το άρθρο της Αργυρώς Πρόσκολη, άρθρο βασικά γνωσιοθεωρητικό, ενώ δεν αναφέρεται άμεσα στον κινηματογράφο, συμβάλλει στην κατανόηση προβλημάτων και αυτού του χώρου, μέσα από την ανάλυση της έννοιας της αναπαράστασης.

Στο σημερινό τεύχος γίνεται μια σύντομη αναφορά στο έργο και την προσωπικότητα του Καρλ Πόπερ. Ήδη στο 12ο τεύχος της ΟΥΤΟΠΙΑΣ είχε δημοσιευθεί ένα άρθρο του Ε. Μπιτσάκη για την επιστημολογία του Πόπερ. Σήμερα δημοσιεύουμε μια σύντομη σκιαγραφία της προσωπικότητας και του έργου του, γραμμένη από την συνεργάτιδά του Ειρήνη Παπαδάκη, καθώς και ένα κείμενο του Δ. Γρηγορόπουλου για τις κοινωνιολογικές απόψεις του Πόπερ. Η αναφορά μας συμπληρώνεται με ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον κείμενο του Καρλ Πόπερ για το βιβλίο στην Αρχαία Ελλάδα, το οποίο μετέφρασε και μας παραχώρησε η Ειρήνη Παπαδάκη.

Την εικονογράφιση του σημερινού τεύχους επιμελήθηκε η ζωγράφος Μαρία Κοκκίνου.